

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ РОБІТНИКІВ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

PROFESSIONAL COMPETENCE AS A KEY FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION WORKERS

У статті розглядається професійна компетентність як ключовий фактор розвитку робітників будівельного профілю. Проаналізовано основні складові компетентності, включаючи теоретичні знання, практичні навички, професійний досвід, здатність до саморозвитку та адаптації до сучасних будівельних технологій. Визначено ключові чинники, що впливають на формування професійної компетентності, такі як мотивація, освітній вибір, професійний розвиток і становлення фахівця. Особливу увагу приділено сучасним тенденціям у професійній освіті, впровадженню інноваційних технологій та адаптації навчальних програм до актуальних вимог ринку праці.

Розглянуто підходи до визначення поняття «компетентність» у наукових роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Проаналізовано чинники, що впливають на формування професійної компетентності, серед яких: мотиваційний аспект, відповідальність за освітній вибір, професійний розвиток та здатність до самовдосконалення. Зазначено, що впровадження інноваційних технологій та активна співпраця між навчальними закладами й роботодавцями сприяє підвищенню професійної компетентності будівельників.

Наголошується на важливості формування як загальних, так і спеціальних компетентностей відповідно до сучасних стандартів професійної освіти. Підсумовано, що визначення «ключові компетентності» є багатограним, оскільки охоплює різні аспекти розвитку індивіда. Висвітлено теоретичні основи формування професійної кваліфікації будівельників, наведені чинники, які впливають на якість підготовки майбутніх фахівців будівельного профілю. Проаналізовано Державні стандарти професійної (професійно-технічної) освіти для професій «Машиніст екскаватора одноковшового» (код 8332), «Машиніст крана металургійного виробництва» (код 8333).

Ключові слова: професійна компетентність, професійні знання, уміння, навички,

підготовка фахівців-будівельників, кваліфікований робітник.

The article examines professional competence as a key factor in the development of construction workers. It analyzes the main components of competence, including theoretical knowledge, practical skills, professional experience, and the ability for self-improvement and adaptation to modern construction technologies. The study identifies essential factors influencing the formation of professional competence, such as motivation, educational choices, professional growth, and the development of expertise. Special attention is given to current trends in vocational education, the integration of innovative technologies, and the adaptation of curricula to meet the demands of the labor market.

The article reviews approaches to defining "competence" in the works of domestic and foreign researchers and highlights factors that affect professional competence, including motivation, responsibility for educational choices, professional development, and self-improvement abilities. It emphasizes that the implementation of innovative technologies and active collaboration between educational institutions and employers contribute to enhancing the professional competence of construction workers. The importance of developing both general and specialized competencies in line with modern vocational education standards is underlined.

The article concludes that the concept of "key competencies" is multifaceted, covering various aspects of individual development. It also explores the theoretical foundations for forming professional qualifications of construction workers and examines the factors influencing the quality of training for future construction specialists. The analysis includes national vocational education standards for professions such as "Single-Bucket Excavator Operator" (code 8332) and "Metallurgical Crane Operator" (code 8333).

Key words: professional competence, professional knowledge, skills, vocational training, construction specialists, qualified worker.

УДК 37.041

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.21>

Голишев О.О.,

аспірант кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми. У сучасному світі спостерігаються глибокі трансформаційні процеси, які охоплюють усі сфери діяльності людини. Четверта промислова революція, яка ставить за мету досягнення загальної цифровізації, спричиняє значні зміни в організації праці. Однією з ключових тенденцій є заміна традиційної ручної праці автоматизованими та роботизованими системами, що веде до скорочення чисельності кваліфікованого персоналу в окремих сферах. Водночас, це трансформує робітника у фахівця, який стає «мобільно компетентним», здатним виконувати завдання в різних сферах діяльності, вчиться керувати складними системами та приймає стратегічні

рішення. Такі зміни підвищують попит на нові професії та вимагають від кваліфікованих працівників постійної готовності до навчання і перенавчання. Професійна компетентність працівників будівельного профілю охоплює не лише знання будівельних норм і технологій, а й уміння працювати з сучасним обладнанням, дотримуватися вимог безпеки, ефективно комунікувати у команді та адаптуватися до нових умов роботи. Вона є основою підвищення продуктивності праці, якості виконуваних робіт і загальної конкурентоспроможності компаній на ринку. Розвиток професійної компетентності потребує системного підходу, включаючи професійну підготовку, підвищення кваліфікації,

використання інноваційних технологій та впровадження нових моделей компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Термін «компетентність» досліджувався на різних рівнях як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, як Дж. Равен, Р. Кеган, Н. Бібік, О. Пометун, Г. Селевко, І. Зязюн, І. Зимня, А. Хуторський, О. Оварчук, О. Локшина та ін. У своїх наукових працях вони детально аналізували питання визначення компетентності в освіті, її актуальність на ринку праці, визначали шляхи її впровадження в навчальний процес. Проте, аналізуючи праці науковців, можна дійти висновку, що на сьогодні відсутнє єдине чітке визначення терміну "професійна компетентність працівників будівельного профілю". Більше того, немає загальноприйнятого підходу до структуризації та розподілу критеріїв компетенцій, якими повинні володіти працівники для досягнення високої ефективності у своїй професії.

Метою статті є аналіз та визначення ключових факторів і складових, що впливають на формування професійної компетентності кваліфікованих і конкурентоспроможних спеціалістів у сфері будівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В умовах стрімкого науково-технічного прогресу, що супроводжується впровадженням інноваційних технологій та новітніх матеріалів, а також широким застосуванням сучасних засобів механізації й автоматизації будівельних процесів (від стадії проектування до остаточної здачі об'єкта в експлуатацію), суспільство дедалі активніше прагне забезпечити комфорт, раціональність і креативність у всіх сферах господарювання. Ці обставини створюють підстави для необхідності модернізації системи професійно-технічної освіти та впровадження оновлених, прогресивних методологічних і дидактичних інструментів підготовки студентів, що спрямовані на забезпечення їхнього професійного розвитку з урахуванням індивідуальних особливостей кожного суб'єкта освітнього процесу.

Вважаємо, що на початковому етапі становлення якісної професійної підготовки особистості можна виділити такі основні чинники:

- мотиваційно-ціннісний аспект – усвідомлений та обґрунтований вибір професії, сформований на основі соціальних і психологічних факторів, прагнення до самореалізації у вибраній сфері;
- освітній вибір та відповідальність – свідомий підхід до вибору навчального закладу, відповідальне ставлення до теоретичної та практичної підготовки, формування навичок ефективної взаємодії в соціальному середовищі;
- професійний розвиток і становлення – становлення студента як фахівця будівельника через усвідомлення, збагачення професійного потенціалу, професіоналізм в інших дотичних сферах будівництва та комунікативна гнучкість.

В. Радкевич наголошує, що ключовими завданнями закладів професійної та фахової передвищої освіти є: перехід до цілеспрямованої підготовки майбутніх спеціалістів з вимогами високотехнологічного виробництва, надання консультацій щодо побудови професійної кар'єри, а також розвиток здатності працювати, адаптуватися до нових умов, перенавчатися й самовдосконалюватися відповідно до сучасних потреб ринку праці [1, с. 16–18].

У 2020 році Колегія МОН схвалила Стратегію розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року. Ідеї, закладені в Стратегії, деталізуються в Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року [2]. Серед основних завдань, які необхідно виконати постає актуалізація освітніх програм відповідно до сучасних вимог праці, інтеграція новітніх технологій та інноваційних підходів у навчальний процес, модернізацію матеріально-технічної бази та розвиток інституційної структури професійної освіти. Планується формування ефективних механізмів взаємодії між навчальними закладами та роботодавцями.

Практичний досвід підтверджує, що працівники з однаковим рівнем освіти можуть демонструвати різну продуктивність в роботі та досягати різних результатів у професійній діяльності. Визначення рівня компетентності кожного працівника будівельного профілю дає змогу виявити причину цих відмінностей та спрогнозувати успішність роботи всіх працівників на підприємстві.

Першим дослідником, який запропонував науковій спільноті розгорнуте тлумачення терміну «компетентність» був британський психолог Дж. Равен [3]. Вчений у 1984 році сформулював свою концепцію та запропонував розуміти компетентність як інтегральну характеристику, що охоплює як об'єктивні складові (професійні знання, вміння та навички), так і суб'єктивні компоненти (особистісні установки, мотиваційні орієнтири та ціннісні пріоритети), необхідні для ефективного виконання професійних завдань. Згідно з його підходом, компетентність не є статичною характеристикою, а розглядається як динамічна система, здатна адаптуватися до змін зовнішнього середовища та ринкових вимог. Цей підхід сприяв розширенню традиційних уявлень про професійну діяльність, де раніше акцент робився виключно на академічних знаннях.

Компетентність є багатьма поняттями, які досліджуються в різних наукових дисциплінах, зокрема в педагогіці, психології, менеджменті та соціології. Різні науковці формують визначення компетентності по-різному, наприклад, О. Пометун [4, с. 18] зазначає, що компетентність – це «інтегрований характер поєднання знань, умінь

і навичок, що дають змогу ефективно розв'язувати певні проблеми і завдання у конкретному виді діяльності».

К. Дмитренко [5, с. 6] визначає компетентності як якості, набуті завдяки «проживанню ситуацій» і «рефлексії досвіду», та розкладає компетентність на складові: знання, навички, здатності, стереотипи поведінки, зусилля.

Науковиця О. Овчарук [6] вважає, що ключові компетентності дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, сприяють особистому розвитку. Вона також підкреслює, що компетентність є інтегрованою характеристикою особистості, яка формується впродовж навчання та практичного досвіду. У своїх дослідженнях вона наголошує, що компетентність – це не лише сума знань, а інтегрована здатність особи ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях, використовуючи набуті навички.

Термін «компетентність» (у перекладі з латинської – «competere») трактується як поняття, що розкриває аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна досягти високих результатів у діяльності [7, с. 2–5].

Фахівці Міжнародної комісії Ради Європи в рамках програми «Визначення та відбір компетенцій» визначають поняття компетентності як здатність ефективно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, а також підтримувати поставлені завдання. Компетентність формується за рахунок синергії різноманітних складових, серед яких – пізнавальне ставлення, практичні навички, цінності, емоції, поведінкові компоненти, знання та вміння [8].

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнень та освіти (IBSTPI) визначає компетентність як здатність виконувати завдання або працю з високим рівнем кваліфікації. Це поняття включає в себе сукупність знань, навичок та ставлень, які дозволяють ефективно виконувати конкретні функції та досягати визначених стандартів у професії або діяльності [9].

Поняття професійної компетентності тісно пов'язане з поняттям кваліфікації спеціаліста, однак їх ототожнення є недоцільним. Кваліфікація спеціаліста визначається як рівень професійної підготовки, майстерності й готовності до виконання конкретної роботи за визначеною спеціальністю чи посадою. Вона зазвичай підтверджується документально підтвердженням рівнем знань та навичок (наприклад, дипломом про освіту), необхідних для виконання конкретних завдань, і в більшості випадків визначається вимогами законодавства, нормативних актів або внутрішніх стандартів організації.

Отже, на основі досліджених джерел професійну компетентність майбутніх фахівців

будівельного напрямку можна розглядати як більш широку категорію, яка включає не тільки технічні знання та навички, а й здатність застосовувати їх у конкретних умовах. Компетентність охоплює: знання (теоретичні основи професії), навички (практичне застосування знань), уміння (спеціалізовані дії, адаптація до змінних умов), особистісні якості (наприклад, відповідальність, зібраність тощо). Головна відмінність компетентності від кваліфікації полягає в її акценті на практичному застосуванні знань та навичок у реальних робочих умовах, а не лише на їх теоретичному засвоєнні.

В основі професійного розвитку лежать ключові компетентності, які забезпечують формування навичок і є базовим складником актуалізації й інтеграції професійної компетентності.

Аналізуючи ДСПТО за професією «Машиніст екскаватора одноковшового» (код 8332) [10] та «Машиніст крана металургійного виробництва» (код 8333) [11], розроблені у 2015 році, можна відзначити, що відповідно до цих стандартів компетентності поділено на професійні (професійні базові та професійні профільні) і загальні. Загальні компетентності формуються під час загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки. Для даних професій компетентності є однаковими і визначені в стандартах наступним чином: оперативність у прийнятті правильних рішень при нестандартних ситуаціях під час роботи, відповідне ставлення до професійної діяльності, знання професійної лексики та термінології, здатність діяти в нестандартних умовах, уміння працювати в команді.

Слід відзначити, що серед переліку ключових компетентностей не представлені ті, що пов'язані з особистісним розвитком, зокрема навички безперервного навчання, здатність долати труднощі, а також уміння проводити самоаналіз та оцінювати власну професійну діяльність.

Згідно із Наказом Міністерства освіти і науки України № 333 від 18.03.2002р. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 192 «Будівництво та цивільна інженерія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, компетентності поділяються на інтегральну компетентність (здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі будівництва та цивільної інженерії; загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності. У свою чергу загальні компетентності визначені наступним чином: уміння абстрактно мислити, аналізувати та синтезувати інформацію; глибокого розуміння предметної галузі та професійної діяльності; навички ефективного спілкування державною мовою як в усній, так і в письмовій формі; здатність до комунікації іноземною мовою; володіння інформаційними та комунікаційними технологіями; навички пошуку, обробки та аналізу інформації з різноманітних джерел тощо.

До спеціальних (фахових, предметних) компетентностей належать: здатність використовувати концептуальні наукові та практичні знання з математики, хімії та фізики для розв'язання складних практичних проблем в галузі будівництва та цивільної інженерії; здатність проєктувати будівельні конструкції, будівлі, споруди та інженерні мережі (відповідно до спеціалізації), здатність обирати і використовувати відповідні обладнання, матеріали, інструменти та методи для проєкування і реалізації технологічних процесів будівельного виробництва тощо [12].

Висновки дослідження. Професійна компетентність є ключовим фактором розвитку робітників будівельного профілю, оскільки саме вона забезпечує якість виконання будівельних робіт, ефективність праці та конкурентоспроможність фахівців на ринку праці. Високий рівень компетентності забезпечується поєднанням теоретичних знань, практичних навичок, професійного досвіду, а також здатністю до саморозвитку та адаптації до сучасних будівельних технологій. Розвиток ключових компетентностей працівників будівельного профілю має базуватися на впровадженні інноваційних освітніх технологій та адаптації навчальних програм до актуальних вимог ринку праці. Важливу роль у цьому процесі відіграє тісна взаємодія закладів освіти з роботодавцями. Також слід акцентувати увагу на розвитку м'яких навичок (soft skills), а саме: комунікації; розвитку критичного мислення; управлінню проектами; впровадженні командної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радкевич В. Розвиток професійної та фахової передвищої освіти в умовах трансформаційних процесів / В. Радкевич. Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : зб. матер. XIV зв. Всеукр. конфер., м. Київ, 7 травня 2020 / за заг. ред. В. Радкевич. Київ. 2020. С. 16–29.
2. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти “Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта”» на період до 2027 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
3. Raven John. Competence in modern society: Its identification, development and release . January 1, 1984, 251 pages.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. Харків : ВГ «Основа», 2018. 119 с.
6. Овчарук О. Ключові компетентності: Європейське бачення. Управління освітою. 2004. № 2. С. 6–9.
7. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи : колективна монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. ; за заг. ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2009. 772 с.
8. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft).
9. Key Competencies. A developing concept in general compulsory education. Eurydice. The information network on education in Europe, 2002.
10. ДСПТО 8332.F.43.12-2015 Професія: 8332 Машиніст екскаватора одноковшового. 4-8 розрядів Київ, 2015. 63 с.
11. ДСПТО 8333.C.24.10-2015 Професія: 8333 Машиніст крана металургійного виробництва. 4-8 розрядів Київ, 2015. 80 с.
12. Державний стандарт вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.03.2002р. № 333. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/vyshcha/standarty/2021/03/19/192-Budivn.ta.tsyvil.inzhener-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).